

SPRÅKET VÅRT

Kameler i sikte

Noen faste uttrykk er så uforståelige at de ofte ender opp som språklige bomskudd.

Helene Uri
Språkspaltist og
forfatter

Skiskyteren Tiril Eckhoff uttalte for noen uker siden at man «vokser jo av kamelene man treffer på». Tipper hun får den servert noen ganger i årene som kommer. Langrennsløperen Heidi Weng er sikkert lei av at folk «bøyer seg i hatten» for henne. Og i Paradise Hotel kan man lett plukke store buketter av språkblomster, som «fisk i mosen», «bære gnag» og «slå under et teppe».

Faste uttrykk er faste. Ellers i språket henter vi frem ett og ett ord, og så setter vi dem sammen til nye setninger, som uttrykker det vi vil si. Men sånn er ikke faste uttrykk. Vi må huske alle ordene og rekkefølgen av dem. Det er ikke rart det blir noen feilskjær.

Det må nesten bli feil. Mange faste uttrykk inneholder dessuten ord vi ellers ikke bruker. «Kaste blå i øynene på folk.» Hva i all verden er *blå*? «Lure noen opp i stry.» Hm. *Stry*? (Slå opp i naob.no, så finner du svarene!) Og selv om vi forstår hvert ord, er det ikke sikkert at det hjelper oss til å forstå helheten. Hva har boligen vår å gjøre med at noe går oss hus forbi? Hva driver de egentlig med, disse uglene i mosen? Og hvorfor er man død som en sild, når man er frisk som en fisk?

Forvirrende møte med Norge. Skiensmannen Ali Mohammed syntes norske uttrykk var nokså kompliserte. Han kom til Norge i 2012, og for to år siden igangsatte han et prosjekt: Han samlet uttrykk, oversatte dem til sitt morsmål, somali, og utga nylig det hele i boken *Griseflax*. I et intervju med NRK.no sier han dette om bakgrunnen for boktittelen: «Som ny i Norge og i tillegg veldig opptatt av å ikke spise gris, ble jeg forvirret da folk plutselig sa at jeg har 'griseflaks'». Det skjønner jeg godt!

Noen uttrykk kan man gjette seg til betydningen av. Med språklig fantasi er det nok mulig å forstå hva det betyr å ha et øye på hver finger. Eller å gå over bekken etter vann. Men å gjette seg til hva det betyr å ha grise-flaks, er nesten umulig. Å spise som en gris er én ting, å ikke ligne grisen er noe helt annet. Å være en gris eller å være en heldiggris er to vidt forskjellige ting. En gammel gris

Hvordan skal man kunne gjette betydningen når noen påstår at de har betalt det hvite ut av øyet ...

forteller grisevitser, men det er slett ikke sikkert at han (hen?) spiser som en gris eller driver med grisekjøring.

Prisen på skjorter og fleisk. At noe koster fleisk, betyr at det er dyrt. Selv om svinekjøtt i våre dager ikke koster stort. Når noe koster skjorta, er det heller ikke billig - uansett om skjorter kommer i alle prisklasser. Og hvordan skal man kunne gjette betydningen når noen påstår at de har betalt det hvite ut av øyet ...

Faste uttrykk er vanskelige. Det kan både Eckhoff, Weng og Mohammed skrive under

på. Jeg er full av beundring for Ali Mohammeds initiativ og enda mer stappfull av nysgjerrighet. For hvordan lyder de norske uttrykkene på somali, er det noen like? Noen som gir mening om de oversettes ord for ord? Hva med dyrene? I Norge er du lur som en rev og sterk som en bjørn. Og altså frisk som en fisk. Er du det i Somalia også? Eller brukes det andre dyr i uttrykk? Det er som å skvette vann på gåsa, sier vi. På engelsk er gåsa en and: «like water off a duck's back». Og mens vi er sultne som ulver, satser tyskspråklige på bjørnen: *Bärenhunger*. I Frankrike kan man være slu som en ape: «malin comme un singe». Uttrykkene bærer i seg historien vår. Klare brasene er et maritimt uttrykk. Falle i fisk stammer fra boktrykkerfaget. Sluke eller svelge kameler er fra Bibelen.

Språkbrukerne er utsoppelige. «Selve krydderet i det norske språket», sier Mohammed. Ja, og krydder vil vi ha! Faste uttrykk er bevaringsverdige, og det finnes bare én kur: frekvens. Hvis man hører et uttrykk ofte nok, er sjansen større for at uttrykket bevares.

Helst vil vi jo bevare dem i sin opprinnelige form. Men av og til vil språkbrukerne det annerledes, og det som en gang ble betraktet som slurv og feil, slår igjennom og blir normen. «Ugler i mosen» heter det. Opprinnelig var det faktisk snakk om ulver (i myren, for *mose* er dansk for myr). Så sånn sett kan det jo hende våre etterkommere vil lære av kameler. Den som bøyer seg i hatten, får se.

Har du tips til språkspalten?
spraktips@aftenposten.no

DAGBLADET BOK365 VG ADRESSEAVISEN STAVANGER AFTENBLAD

NOMINERT TIL NORDISK RÅDS LITTERATURPRIS

FRA JURYENS BEGRUNNELSE:
Med *Er mor død* har Vigdis Hjorth skrevet en uforglemmelig roman om de næreste og vanskeligste av relasjoner.

Nå i POCKET

Nominert til BRAGEPRISEN
Nominert til KRITIKERPRISEN
Nominert til UNGDOMMENS KRITIKERPRIS
Nominert til SUBJEKTPRISEN

CAPPELEN DAMM